

Gelişimsel yetersizliği olan bireylere yönelik içmimari tasarım çalışmaları: Ulusal alanyazına yönelik bir sistematik derleme

Interior design studies for individuals with developmental disabilities: A systematic review of national literature

Dr. Öğr. Üyesi. Tuğba Levent Kasap^{1*} , Arş. Gör. Caner Kasap²

¹Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design
tugbaleventkasap@kmu.edu.tr

²Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Education, Department of Special Education
canerkasap@kmu.edu.tr

*Corresponding Author

Received: 29.09.2020
Accepted: 02.02.2021

Özet

Mekân tasarımı, kullanıcıya estetik ve işlevsel ortam sağlayan, sosyal ve toplumsal ilişkilere olanak tanıyabilen bir eylemdir. Mekânlar din, dil, cinsiyet, ırk, beceri ve durum ayrımı yapmaksızın tüm kullanıcılara bu toplumsal ve sosyal ilişkileri eşit olarak sağlayabilmelidir. Gelişimsel yetersizliği olan (GYO) bireyler, normal gelişim gösteren bireyler gibi, başta yaşadıkları evler olmak üzere, eğitim verilen mekânlar, hastaneler, belediye binaları, alışveriş merkezleri, sinema, tiyatro gibi sosyal alanlarda ve diğer kamusal mekânlarda bulunmaktadır. Ancak toplumsal birçok uygulamada onlara çeşitli engeller oluşturularak hem mekânların kullanımı sınırlandırılmakta hem de “engelli” sıfatı eklenerek dışlamaya maruz bırakıldıkları gözlemlenmektedir. Ana konusu ‘kullanıcı’ olan içmimarlıkta bu konuya çözüm getirebilecek birçok veri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları planlama ve yapısal düzenlemeler dışında, renk, malzeme, doku, desen, aydınlatma ve mobilyalardır. Bu çalışmada gelişimsel yetersizliği olan bireylerin kullandıkları bu mekânlar için ulusal alanyazında yer alan içmimari tasarım araştırmaları incelenmiştir. Çalışmanın amacı bu bireylere yönelik içmimari tasarım araştırmalarını tek bir araştırmada inceleyerek genel bir çerçeve çizmek ve gelecek araştırmalar için yol gösterici olmaktır. Bu doğrultuda çeşitli anahtar kelimelerle, belirlenen veri tabanlarında yer alan çalışmalar, amacı, yetersizlik türü, çalışmanın yöntemi ve veri toplama tekniği, mekân türü, mekân niteliksel ögesi türü ve çalışmanın niteliği (tez/makale) bakımından analiz edilmiştir. Sonuç olarak, mekân niteliksel ögesini konu edinen, gelişimsel yetersizliği olan bireylerin mekânlarda yaşadıkları sorunları ortaya koyan ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini içeren bilimsel çalışmaların artırılması gerektiği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: İçmimari Tasarım, Gelişimsel Yetersizlik, Alanyazın Taraması.

Abstract

Designing the interiors is an action, which is able to provide users an aesthetical and functional environment while enabling social and communal relations possible. Interiors provide these social relations possible for all users, regardless of religion, language, gender, race, ability and status. Like typically developing peers, also individuals with developmental disabilities (IDD) spend their times in social and public environments like educational environments, hospitals, town halls, shopping malls, cinemas, theaters and particularly in their houses. Nonetheless, it is known that while using the interiors they might be excluded due to common barriers and on the other hand alienated by using the “disabled” sign. Since ‘user’ is the main concern of interior design, it inholds numerous solutions to elude this issue. Some of these solutions apart from planning and structural settings are planning, configuration, color, texture, design, lighting and furniture. In this study, previous studies on interior design for IDD existing in the Turkish national literature have been examined. The aim of the study is to draw a general framework by examining the studies about interior design for these individuals and serve future researches as a guide. Accordingly, the studies, which were accessed by using various keywords, were analyzed in terms of aims, types of disabilities, methods, data collection tools, types of interiors, types of qualitative elements of interior and types of studies (thesis/article). As a result, it is possible to state that scientific studies concentrated on the qualitative elements of interiors. It can also be stated that these studies must contain the problems of the IDD in these interiors and solution suggestions for these problems.

Keywords: Interior Design, Developmental Disability, Literature Review.

Citation:

Levent Kasap, T., Kasap, C. (2021). Gelişimsel yetersizliği olan bireylere yönelik içmimari tasarım çalışmaları: Ulusal alanyazına yönelik bir sistematik derleme. *IDA: International Design and Art Journal*, 3(1), 146-158.

GİRİŞ

Mekân insanlığın temel barınma ihtiyacı ile ortaya çıkmış ve zamanla insanların etkileşimde buldukları sosyal bir iletişim aracı haline gelmiştir. “Mekân zamanla çatı olmaktan çok daha öteye giderek insanları ayıran, birleştiren, insan etkinliklerini organize eden, insanın düşünce ve duygularını pekiştiren ya da değiştirebilen ve onu denetim altına alabilen bir yapı haline gelmiştir” (Taşçıoğlu, 2013: 45). Mekân, içindeki yaşantı ile vardır; dolayısıyla insanla birlikte var olabileceği de söylenebilir. Kullanıcı, eylemlerini gerçekleştirebilmek ve diğer bireylerle iletişime geçebilmek için mekânı bir araç olarak kullanmaktadır. Kullanıcı mekândaki niteliksel (malzeme, renk, doku, aydınlatma vs.) ve yapısal öğeler (duvar, zemin, tavan vb.) aracılığıyla mekânla ya da mekândaki diğer kullanıcılarla iletişim kurabilir (Levent, 2015: 6). Kaptan (2001: 113), konforun, mekânın dolaşımı, rengi, ışık şiddeti, kokusu ve ısı gibi örgütlenmeler aracılığıyla, bireyin fiziksel çevresiyle arasındaki ilişkiyi oluşturduğunu belirtmiştir. Dodsworth (2012: 105) ise mekânda kullanılan mobilya, renk, aydınlatma gibi öğelerin kullanıcının mekân deneyimine; yani görme, dokunma ve işitme eylemlerine olanak verdiğini ve tasarlanmış çevre ile iletişimi bu öğelerle sağladığını açıklamıştır. Dolayısıyla iç mekândaki yapısal öğelere Kaptan ve Dodsworth’un da sözünü ettiği duyuşal öğelerin eklenmesi ile mekâna niteliksel değer katılmaktadır. Bireyin iç mekânla iletişimini, yapısal öğelerle birlikte kullanılan, bireyin kültür yapısı ve alışkanlıklarıyla ilişkilendirilmiş malzeme, doku, aydınlatma, renk, mobilya ve aksesuar öğelerinin, başka bir ifadeyle mekânın niteliksel öğelerinin sağladığını söylemek mümkündür. Mekân sosyal ilişkilerin hem ürünü hem de üreticisidir (Lefebvre’den aktaran Gabel vd., 2013: 76). İçmimari tasarım eylemi bu sosyal ve toplumsal ilişkilere olanak tanıyabilmesi bakımından önem taşımaktadır.

İçmimari tasarımın temel amacı, mekânı ve işlevi ‘kullanıcı’ının pratik kullanımına ve estetik beğenisine hazır hale getirmektir. Tasarlanan mekân, kullanıcı için işlevsel, konforlu, estetik, etkin ve aktif yaşam içermektedir. Kaptan (2013: 63), içmimari tasarımı, çeşitli yöntem ve teknikler aracılığıyla mekânı kullanıcı için verimli ve yararlı duruma getirme eylemi olarak açıklamıştır. Mekân tasarlama eylemi içmimarlık mesleğinin ana konusudur. Bu noktada içmimarlık mesleğini tanımlamak gerekirse, kullanıcı, mekân ve işlevin temel gereksinimlerine bağlı kalınarak, estetik, pratik ve işlevsel atmosfer yaratımı olarak tanımlanabilir. Kaçar (1997: 11) içmimarlığı, mekânın insan gereksinimlerini karşılayacak ölçüdeki işlev ve kullanıcı özelliklerinin bir araya getirilmesiyle, pratik, sembolik ve işlevsel bir mekân yaratma eylemi olarak tanımlamıştır. Gör (1997: 88) ise “yapıların iç mekânlarının proje doğrultusunda tasarlanıp uygulamalar yapılması ile işlevsel ve düzeyli hale getirilmesi, insan mobilya ve mekân ilişkileri kurulması işlevi ve bu işleri başarabilecek olan içmimarın uğraş alanı” olarak tanımlamıştır. American Society of Interior Designers (ASID, 2018) tarafından içmimarlıkla ilişkili olarak, “içmimarlar kullanıcılarına güvenli, işlevsel ve etkileyici mekân çözümleri sunmak üzere çalışan yaratıcı ve teknik sorun çözümleyicileridir. İçmimarlar, estetik görünümü uygulama yeteneği ve bilgi ile bütünleştirerek insan deneyimlerini etkilerler ve onların yaşamlarını değiştirirler” tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan yola çıkıldığında içmimarlığın ana konusunun “kullanıcı” olduğu ve kullanıcıya bağlı kalınarak mekân ve işlev gereksinimlerinin mekânda estetik, sembolik ve pratik karşılık bulduğu söylenebilir.

Kullanıcının önemi üzerinden tasarlama eylemi düşünüldüğünde akla ilk olarak evrensel tasarım yaklaşımı gelmektedir. “Herkes İçin Tasarım”, “Kapsayıcı Tasarım”, “Kullanıcı Dostu Tasarım”, “Bütünleyici Tasarım” gibi farklı adlarla alanyazında yer alan bu kavramların hepsi kullanıcılar arasında ayırım gözetmeksizin tasarlama anlayışını benimsemiş yaklaşımlardır. Bu yaklaşıma göre, tüm kullanıcıların bu anlayış ile tasarlanan mekânlarda eşit kullanım hakkına sahip olması gerekmektedir. Bu yaklaşımla ilgili ulusal çalışmalar incelendiğinde kullanıcı olarak bedensel, görme ve işitme yetersizliği olan bireyler ile yaşlı ve çocukların ön planda tutulduğu görülmektedir. Bu araştırmalardan bazıları Aydınlan vd., 2017; Kaplan ve Aksoy, 2019; Kaplan ve Öztürk, 2004; Kavak, 2010; Mülayim, 2017; Sirel ve Sirel, 2017; Tatal, 2015 olarak sıralanabilir. Ancak çalışmaların çoğunda zihinsel yetersizliği olan bireyler üzerinde durulmadığı da açıkça görülmektedir. Gabel ve diğerleri de (2013: 76) mekânın, duyuşal ve hareket bozukluğu olan bireyler için sıklıkla tartışılan bir konu olduğunu; ancak zihin yetersizliği olan bireyler için üzerinde daha az durulan bir konu olduğunu belirtmişlerdir.

Zihin yetersizliği, başka bir ifadeyle gelişimsel yetersizliği olan (GYO) bireylere yönelik yapılan içmimari tasarım ile ilgili uluslararası alanyazında ne gibi çalışmalar yapıldığı konusunda bir tarama yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları Adams ve Erelles, 2017; Clement ve Bigby, 2008; Crowe vd., 2015; Gabel vd., 2013; Hall, 2010; Hall ve Kearns, 2001; Kjellberg, 2002; Schormans ve Chambon, 2012; Trescher ve Habil, 2018;

Wiesel ve Bigby, 2014 şeklinde sıralanabilir. Söz konusu araştırmalardaki en temel konu GYO bireylerin topluma katılımlarının sağlanmasıdır. Bu nedenle kapsayıcı (inclusive) kavramı çoğunlukla mekân ile birlikte tartışılmıştır. Yapılan araştırmalarda özellikle eğitim mekânlarında bu bireylerin dışlanma (exclusive) kavramından sıklıkla söz edilmektedir. Yaşaran vd. (2014: 168), toplumun bir üyesi olan GYO bireylerin, normal gelişim gösteren bireyler gibi eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanmaları gerektiğini belirtmişlerdir. GYO bireylerin eğitim mekânlarının dışında da hayatları devam etmektedir. Bu doğrultuda sosyalleşebilmeleri ve diğer bireylerle iletişim kurabilmeleri için yer aldıkları bütün ortamlarda düzenlemelerin yapılması gerektiği ifade edilebilir. Bu söylemden yola çıkıldığında, GYO bireylerin topluma kazandırılabilmesi, sosyalleşebilmesi ve diğer bireylerle iletişime geçebilmesi mekân aracılığıyla sağlanabilir. GYO bireylerin toplumsal yaşamda yer alabilmeleri ve eşit katılım sağlayabilmeleri için, buldukları mekânlarda gerekli düzenlemelerin yapılması önem kazanmaktadır.

GYO bireylerin toplumsal yaşama katılımını sağlayabilmek ve gerekli mekânsal yaklaşımları ele alabilmek için öncelikle GYO bireyin ne anlama geldiğini anlamak gerekmektedir. Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association-APA) tarafından hazırlanan Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayısal El Kitabı V (Diagnostic and Statistical Manual-DSM V)'e göre, gelişimsel yetersizlik ifadesi, isminden de anlaşılacağı üzere gelişim döneminde (0-18 yaş arası) ortaya çıkan zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu gibi kavramları içermektedir. GYO bireyler akranlarından zihinsel, sosyal, pratik ve uyumsal beceriler anlamında geri kalabilmektedirler (APA, 2013: 31). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2019 verilerine göre nüfusun %7,4'ü yaşlılarına göre öğrenmede ve hatırlamada zorluk çeken bireylerdir. Başka bir deyişle GYO bireylerdir. Bu oran Türkiye nüfusuna göre önemli bir orandır. GYO bireylerin, yetersizliği olan diğer bireylerde (görme, işitme, fiziksel) olduğu gibi topluma kazandırılması ve ayrıştırılmadan, bağımsız bir yaşam sürdürmelerinin sağlanmasının önemli olduğu ifade edilebilir.

GYO bireyler hakkında konuşabilmek için “gelişim” kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü insanoğlu, yaşamı boyunca çeşitli gelişim dönemlerinden geçmektedir. Bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik dönemleri arasında farklı gelişim dönemleri bulunmaktadır. Gelişim; büyüme, olgunlaşma, öğrenme ve hazır bulunuşluk gibi kavramlarla doğrudan ilişkilidir. Büyüme ise, adından da anlaşılacağı üzere fiziksel bir özelliğin hacimsel artışı olarak tanımlanabilir. Örneğin; bireyin boyunun uzaması, kilosunun artması gibi değişimler büyümeyle ilişkilidir (Cavkayar, 2019: 2). Bu süreç her bireyde farklı olabilmekte ve belli bir süre sonra sonlanmaktadır. Olgunlaşma ise biyolojik olarak dış çevrelerden bağımsız bir şekilde, vücut organlarının kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilecek düzeye gelmesi olarak tanımlanmaktadır (Ummanel ve Dilek, 2016: 37). Makasla kâğıdı kesebilmek için parmaklarımızın, başka bir ifadeyle küçük kaslarımızın yeterince gelişmiş olması bir olgunlaşma göstergesidir. Yukarıda ifade edilen kavramlardan öğrenme, en geniş anlamda çevreyle etkileşim sonucu ortaya çıkan kalıcı izli davranış değişiklikleri olarak adlandırılmaktadır (Ummanel ve Dilek, 2016: 37). Bireyin bir eşyasını paylaşması, birisine yardım etmesi gibi davranışları, öğrenmenin bir sonucu olarak gösterilebilir. Son olarak hazır bulunuşluk kavramı, yeni bir öğrenme durumunda, bireyin önceden sahip olduğu özelliklerin tümünü kapsamamasını ifade etmektedir. “Bireyin yaşı, gelişimi, olgunluk seviyesi, tutumu, motivasyonu ve sağlık durumu yeni öğrenme ortamında etkili olan unsurlardır” (MEGEP, 2009: 6).

Bir ders işlenirken veya yeni bir kavram öğrenilirken, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak öğrenmeye hazır hale gelmesine ya da hazırsa ne düzeyde hazır olduğunun ölçüsüne hazır bulunuşluk denir. Hazır bulunuşluk kısaca, bir davranışı yapmaya bilişsel, sosyal, duyuşsal ve psikomotor yönlerden hazır olma durumudur (Yenilmez ve Kakmacı, 2008:530).

Bir çocuğa yazı yazmayı öğretebilmek için öncelikle küçük kaslarının gelişmiş olması, harfleri öğrenmiş olması beklenir. Eğer çocuk bu özelliklere sahip değilse ve zorla öğretilmeye çalışılırsa bu, çocuk üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir. “Gelişim; organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dil, duygusal, sosyal yönden belli koşulları olan en son aşamaya ulaşıncaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir” (MEGEP: 4).

Normal gelişim gösteren bireylerde gelişim özellikleri yaş ile doğru orantılı iken normal gelişim göstermeyen bireylerde durum farklıdır. Bireylerde çeşitli nedenlerden dolayı gelişim özelliklerinin bir kısmının beklenen zamandan daha önce sonlanması yetersizliğe neden olabilir. Yalnızca gelişim döneminde ortaya çıkabilen bu gibi durumlarda gelişimsel yetersizlikten söz edilebilir. Görme ve işitme yetersizliğinin ya da bedensel

yetersizliğin, gelişim dönemi olarak adlandırılan 0-18 yaşları dışında da gerçekleşebileceği düşünüldüğünde, söz konusu yetersizlik gruplarının gelişimsel yetersizlik sınıflaması içinde olmadığı ifade edilebilir. Bu doğrultuda yalnızca 0-18 yaşları arasında ortaya çıkan zihin yetersizliğinin ve otizm spektrum bozukluğunun gelişimsel yetersizlik çatısı altında olduğu ifade edilebilir. Buna ek olarak, otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliğinin bireylerde birlikte ya da ayrı ayrı görülebildiği ifade edilebilir.

GYO bireylerin buldukları mekânları detaylandırmak gerekirse ilk olarak yaşam alanlarına değinilmesi gerekmektedir. Söz konusu yaşam alanı olan ev, GYO bireyin ailesi ile birlikte yaşadığı, kendini güvende hissettiği yerdir. Bu ortamın, bireyin yetersizlik durumu ve özellikleri göz önünde bulundurularak ve güvenlik önlemleri ön planda tutularak düzenlenmesi gerekmektedir. Evden sonra en fazla zaman geçirdikleri bir diğer önemli ortam da özel eğitim aldıkları, devlete bağlı okullar, kaynaştırma eğitimi veren okullar ve özel rehabilitasyon merkezleridir. Başka bir ifadeyle eğitim mekânlarıdır (MEB, 2019). GYO bireylerin buldukları mekânlarda güvenliğin sağlanması, üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir. Buna ek olarak mekânın eğitim vermeye, odaklanmaya, bireyin sakinleşmesine olanak tanınması gerektiği ifade edilebilir. Özel eğitim yapılarının tasarımlarında GYO bireyleri hayattan ayırıştırmadan, hassasiyetlerine dikkat ederek onları hayata entegre edecek çözüm önerilerinin geliştirilmesi eğitimde kalite için gereklidir (Flavell, vd., 1981'den aktaran, Kutlu ve Ormancı, 2019: 53).

GYO bireyler eğitim mekânlarında akademik, sosyal/toplumsal uyum, özbakım becerileriyle meslek öncesi ve mesleki becerilerine ilişkin eğitim alırlar (Cavkaytar, 2019: 7-8). Bu mekânlarda eğitim hem teorik hem uygulamalı olarak gerçekleştirilebilir. Bu nedenle özel eğitim verilen mekânlarda gerekli düzenlemelerin, uygulamaların niteliğine göre belirlenmesi gerekebilir. GYO bireyler bu mekânların dışında hastane, belediye binaları, alışveriş merkezleri, sinema, tiyatro gibi sosyal alanlarda ve diğer kamusal mekânlarda bulunabilirler. Bu gibi mekânların düzenlenmesinde de GYO bireylerin özellikleri göz önünde bulundurularak, onların stres seviyesini en aza indirgeyen, mekânları kolaylıkla bulmalarını ve kullanmalarını sağlayan anlaşılır tasarımlar yapılabilir. GYO bireylerin topluma kazandırılması ve bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için maddi ve manevi düzenlemelerin hem devlet, hem bireyin ailesi, hem de toplumda yer alan diğer bireyler tarafından yapılması gereklidir. İçmimarlarla düşen görev de bu bireylerin içinde bulunabilecekleri mekânları onlara uyumlu hale getirmek ve gerekli düzenlemeleri yapmaktır.

Bu çalışmanın amacı, ulusal alanyazında GYO bireylere yönelik yapılan içmimari tasarım araştırmalarını belirleyerek bir çerçeve oluşturmak ve alandaki eksiklikleri ortaya çıkarmaktır. Bu araştırma, GYO bireylere yönelik içmimari tasarımlara ilişkin ulusal alanyazındaki çalışmaları derleyerek genel bir çerçeve çizmesi ve alanyazını genişleterek zenginleştirmesinden dolayı önemlidir. Bu çalışma ile hangi mekân türü ile ilgili çalışmalar yapıldığı belirlenmiş ve mekânlarda yapılması gereken düzenlemelerin neler olduğuna ilişkin veriler ortaya çıkarılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı, ulusal alanyazında yer alan GYO bireyler için yapılan içmimari düzenlemelerle ilgili araştırmalara ilişkin genel bir çerçeve oluşturmak ve araştırmalarda ortaya çıkan bulgularla, yapılan mekânsal düzenlemelerdeki hatalı ve eksik uygulamaları belirlemektedir. Bu nedenle bu araştırmada derleme türlerinden biri olan sistematik derleme tercih edilmiştir. “Sistematik derleme (SD); belli bir konuda yapılan orijinal araştırmaların çok detaylı ve geniş bir biçimde taranıp, dışlanma ve dâhil edilme ölçütleri kullanılarak, bulguların sentez edildiği bilimsel incelemedir” (Aslan, 2018: 63). Araştırmada ülkemizde GYO bireyler için yapılan içmimari düzenlemelere genel bir bakış atmak ve ülkemizde bu konuda yapılan çalışmaların derlenmesi amacıyla sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda GYO bireylere yönelik yapılmış, ulusal bir içeriğe sahip kavramsal ve uygulamalı içmimari tasarım çalışmaları incelenip, analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmaların ortaya çıkarılması için Ulusal Tez Merkezi, Google Scholar, Ebscohost veri tabanları incelenmiş ve 11 tez, 6 makale olmak üzere toplam 17 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırma sürecinde GYO bireylere yönelik içmimari tasarım ile ilgili çalışmalara ulaşabilmek için alanyazında yer alan, gelişimsel yetersizlikle ilgili kavramlar doğrultusunda çeşitli anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu anahtar kelimeler “engelli, gelişimsel yetersizlik, otizm, zihin engelli, zihinsel yetersizlik, özel eğitim ve mekân, içmimari tasarım” (engelli ve mekân, özel eğitim ve mekân gibi) ve bu kelimelerin

varyasyonları olarak belirlenmiştir (zihin engelliler için mekân gibi). Bunlara ek olarak uluslararası alanyazında bulunmakla birlikte ulusal bir içeriğe sahip olan araştırmaları belirlemek üzere anahtar kelimelerin ve varyasyonlarının İngilizceleriyle de arama yapılmıştır (developmental disability, interior design, special education gibi). Belirlenen anahtar kelimeler, daha fazla veriye ulaşabilmek için Ulusal Tez Merkezi'nde "mekân" kelimesi eklenmeden taranmıştır. Elde edilen araştırmalardan mekân ve içmimari tasarım ile ilgili olanlar, araştırmacılar tarafından tasnif edilmiştir. Diğer veri tabanlarında ise eklenerek taranmıştır. Çalışmaların bu araştırmada yer alabilmesi için aşağıdaki değerlendirme ölçütleri belirlenmiştir:

- Doğrudan GYO bireylere (zihin yetersizliği ya da otizm spektrum bozukluğu) yönelik içmimari tasarımlara ilişkin çözümler üretmesi, bu alandaki ilkeleri ortaya koyabilmesi,
- Ulusal bir içeriğe sahip olması,
- Tez ya da makale olması.

Araştırmanın dışında tutulacak ölçütler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Yalnızca görme, işitme ya da bedensel yetersizliği olan bireylere yönelik mekânsal sorunları belirlemeyi, çözüm üretmeyi ve gerekli içmimari tasarım ilkelerini konu edinmesi,
- Uluslararası bir içeriğe sahip olması.

Buna ek olarak araştırmalarda daha fazla veriye ulaşabilmek için herhangi bir yıl sınırlamasına gidilmemiştir. Çalışmada yer alabilme ve dışlanma ölçütleri kapsamında belirlenen çalışmalar bu araştırmaya konu edilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada yer alabilme ve dışlama ölçütlerine göre belirlenen çalışmalar, araştırmacıların belirlediği kategorilere göre incelenmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen bu kategoriler; (a) gelişimsel yetersizliğin türü, (b) çalışmanın amacı, (c) veri toplama tekniği, (d) çalışma kapsamında ele alınan mekân türü, (e) çalışma içerisinde sözü edilen mekân niteliksel ögesi (varsa), (f) tez ya da makale formatından hangisi olduğudur.

Alanyazında bedensel, görme, işitme gibi fiziksel yetersizliği, zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için "özürlü" ve "engelli" kavramlarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada araştırmacı tarafından "yetersizlik" sözcüğünün kullanılması uygun görülmüştür. Ulaşılan bazı çalışmalarda "engelli" kavramı altında yukarıda sözü geçen yetersizliklerin hepsine vurgu getirilmiştir. Bu nedenle bu çalışmalar "yetersizlik" kategorisi altında incelenmiştir. Belirlenen çalışmaların analizi izleyen bölümdeki Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Ulusal alanyazında GYO bireylere yönelik içmimari tasarım ile ilgili araştırmalar

Yazar, Yıl	Yetersizlik Türü	Çalışmanın Amacı	Yöntemi	Mekân Türü	İç Mekânların Niteliksel Ögeleri
Makaleler					
Kaya, İ. S., 2002	Zihin yetersizliği	Farklı eğitim yaklaşımları çerçevesinde tasarlanan eğitim kurumlarını incelemek	Mekân incelemesi	Eğitim	-
Kaplan, H., Öztürk M., 2004	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Kamu yapılarında iç mekân özelliklerinin incelenmesine yönelik ölçütleri oluşturmak	Alanyazın taraması	Kamu	Malzeme
Güller, E., Kaya, S. İ., 2016	Zihin yetersizliği	Çalışma kapsamında mevcut mekân renklerinin algıdaki rolünün araştırılması ve mekânsal algıda rengin etkisinin ortaya koyulması	Görüşme formu ve deneysel bir betimleme çalışması	Eğitim	Renk
Demirarslan, S., 2018	Otizm Spektrum Bozukluğu	Otizm Spektrum Bozukluğu olan bireylere yönelik özel eğitim binalarının tasarım, detaylandırılma, donanım ve inşaa sürecinde göz önünde bulundurulması gereken konuların belirlenmesi ve ihtiyaca cevap olabilecek uygun tasarımlara katkı sağlanması	Alanyazın taraması	Eğitim	-

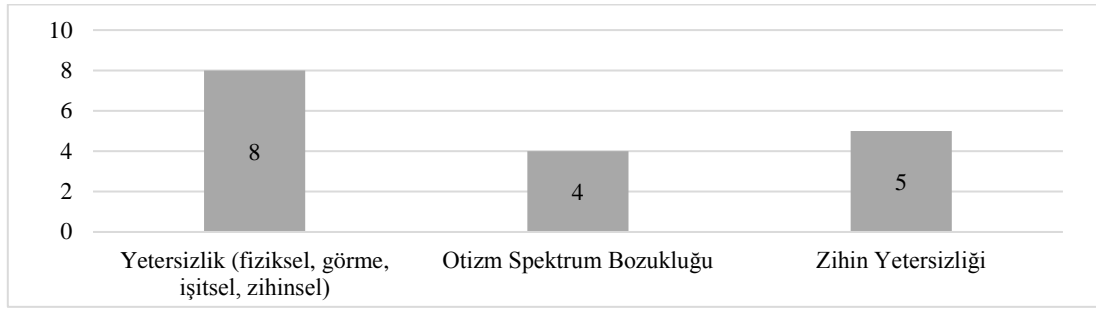
Kutlu, R., Ormancı, S., 2019	Otizm	Tasarımın herkesi kapsayıcı, bütüncül yaklaşım içerisinde ele alınması ile toplumda farklılıklara sahip bireylerin bu özelliklerinden dolayı kısıtlanmaması ve fiziki çevreden eşit şekilde yararlanması ve öğrenme faaliyetlerini sağlıklı bir ortamda gerçekleştirebilmelerinin sağlanması	Deneysel	Eğitim	-
Kaplan, G., Aksoy, V., 2019		Eskişehir ilinde yer alan özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin fiziksel koşullarının evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenmesi	Mekân incelemesi, Betimsel tarama	Eğitim	-
Doktora Tezleri					
Güller, E., 2014	Zihin yetersizliği	Özel eğitim mekânlarında renk kullanımının çocukların konsantrasyonu üzerindeki etkisinin belirlenmesi	Anket	Eğitim mekânları	Renk
Yüksek Lisans Tezleri					
Tos, S., 1994	Zihin Yetersizliği	Eğitim yapılarından öğretilbilir zihin yetersizliği bulunan çocuklar için özel eğitim okullarının tasarımına ilişkin veri oluşturmak	Gözlem, Görüşme, Anket, Belge incelemesi	Eğitim	-
Aktuğ, G., 2004	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Yetersizliği olan bireylerin topluma kazandırılması için mekânsal çözüm önerilerinin sunulması	Mekân incelemesi	Konut Kent	Kent mobilyaları Malzeme Renk Grafik yönlendirme Aydınlatma
Öktem, Z., 2009	Otizm Spektrum Bozukluğu	Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı konulmuş ve özel eğitim desteği alması gerekli görülen çocuklar için özel okul düzenlemelerinin mimari ana hatlarını belirlemek	Mekân incelemesi	Eğitim	Mobilya Aydınlatma Renk Malzeme
İrtenk, T., 2011	Otizm Spektrum Bozukluğu	Mevcut binalar ile ilgili sorunların belirlenmesi ve gelecekte yapılacak binalara veri oluşturacak bilgi birikiminin sağlanması	Mekân incelemesi	Eğitim	Renk Aydınlatma Malzeme
Şahin, N., 2012	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Yetersizliği olan bireylere rahat ve verimli olabilecekleri ortamları sağlayarak, onları sahip oldukları yetenekleri doğrultusunda yönlendirmek	Mekân incelemesi	Eğitim	-
Öge, Ş.A., 2014	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Farklı türde yetersizliği bulunan çocuklar için özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin tasarımına veri oluşturmak ve yetersizliği olan çocukların mekân içinde yaşadıkları sorunların analizini yaparak çözüm önerileri sunmak	Mekân incelemesi	Eğitim	Malzeme Aydınlatma Renk
Davutoğlu, H., 2016	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Engelsiz Tatil Köyü projesi geliştirerek, yetersizliği olan bireylerin kendilerini ait hissedebilecekleri bir tatil köyü oluşturmak ve ülkemizdeki yetersizliği olan bireylere yönelik turizm faaliyetlerine hareket katmak	Mekân incelemesi	Tatil köyü (otel+okul)	-
Tunç, H., 2017	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Dicle Üniversitesi Kampüs Alanı'ndaki İlahiyat, İktisat, Mühendislik ve Mimarlık Fakülteleri'nde fiziksel yetersizliği olan (görme/bedensel) personel ve öğrencilerin ulaşılabilirlik, erişilebilirlik ve kullanılabilirlik konusunda karşılaştıkları sorunları belirlemek	Gözlem	Eğitim	-
Artün, S., 2018	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Yetersizliği olan bireyin yaşamını kısıtlı hale getirmeyen ve ailesiyle bir arada konaklayıp, tatil yapabilecekleri otel yapılarına yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi	Tasarım önerisi	Otel	Malzeme Renk Mobilya Aydınlatma
Gülşahin, K., M., 2019	Yetersizlik (zihin, işitme, görme, bedensel)	Özel eğitim kurumlarındaki iktidar ilişkilerinin, mekânsal örgütlenmesini ortaya koymak	Mekânsal analiz	Eğitim	Malzeme Renk Aydınlatma Mobilya

BULGULAR

Araştırma kapsamında yıl şartı konulmadan anahtar sözcükler kullanılarak yapılan taramalarda, çalışmada yer alabilme ve dışlama ölçütleri kapsamında ulaşılan araştırmalar, belirlenen kategorilere göre incelenmiştir ve araştırmanın analizi ile ilgili bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir. Belirlenen kategoriler; gelişimsel yetersizliğin türü, araştırmanın amacı, çalışmanın veri toplama teknikleri, çalışma yapılan mekân türü, çalışmada sözü edilen mekân niteliksel ögesi/öğeleri, çalışmanın türü (makale/tez), tez ise yüksek lisans/doktora şeklinde sıralanabilir. Bu kategoriler dışında çalışmada -varsa- katılımcılar ve bulgulara ilişkin veriler tablo dışında değerlendirilmeye alınmıştır. Bu doğrultuda ulaşılan ilk çalışmanın 1994 yılında olduğu görülmüştür.

Çalışmalarda Yer Alan Gelişimsel Yetersizliğin Türü

GYO bireylere yönelik mekân ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde fiziksel, görme, işitsel ve zihinsel yetersizliğin tümünü içinde barındıran ve araştırma içerisinde “engelli” kavramıyla ifade edilen sekiz çalışma bulunduğu görülmektedir. Otizm Spektrum Bozukluğu olan bireylere yönelik yapılan dört çalışma ve zihin engelli bireylere yönelik yapılan dört çalışmaya ulaşılmıştır. Diğer sekiz çalışma ise işitme, görme, bedensel ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin tümünü kapsamaktadır. Yapılan çalışmalarda yer verilen gelişimsel yetersizlik türüne ilişkin bilgilerin görselleştirilmesine Şekil 1’de yer verilmiştir.

Şekil 1. GYO bireylere yönelik içmimari tasarım araştırmalarında yer alan gelişimsel yetersizlik türleri

Bu veriler ışığında GYO bireylerden otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği olan bireylerle ilgili sınırlı sayıda araştırma yapılmış olduğu ortaya çıkmaktadır.

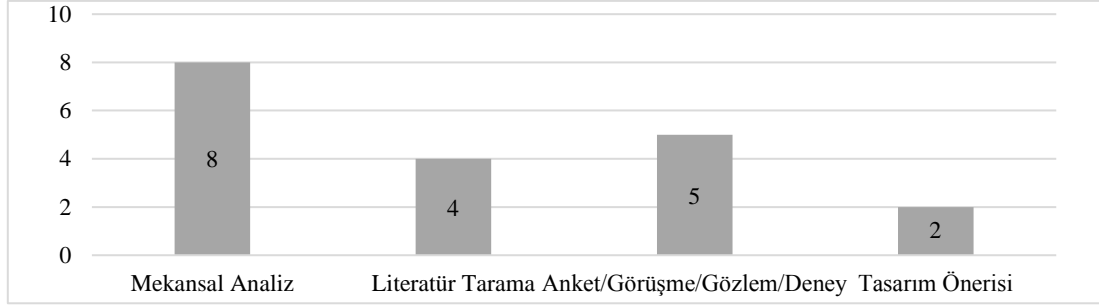
Çalışmaların Amaçları

- Tablo 1’de verilen çalışmanın amaçlarının özetle başlıklar altında toplanması gerekirse;
- Yetersizliği olan bireylerin topluma kazandırılmasının en temel amaç olduğu,
- Yetersizliği olan bireyleri topluma kazandırabilmek için oluşturulan mekân düzenlemelerinin var olan durumlarını ortaya koymak olduğu,

Farklı işlevler doğrultusunda oluşturulan mekân düzenlemeleriyle ilgili işlevsel mekânsal ve kullanıcı açısından sorunların belirlenmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmaların Veri Toplama Teknikleri ve Yöntemi

Belirlenen amaçlar doğrultusunda farklı yöntem ve veri toplama teknikleri kullanılarak araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sonucunda mekânsal analiz, alanyazın taraması, anket/görüşme, tasarım önerisi gibi tekniklerin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Buna göre mekânsal analizin kullanıldığı sekiz, anket/görüşme/gözlem/deney türlerinin yer verildiği beş, alanyazın taramasının kullanıldığı dört, tasarım önerisinin yer aldığı iki araştırmaya ulaşılmıştır. Veri toplama tekniği ve çalışma yöntemine ilişkin sayısal bilgilerin görselleştirilmesine Şekil 2’de yer verilmiştir.

Şekil 2. İnceleme yapılan çalışmalarda kullanılan veri kullanım teknikleri ve yöntemlerin sayısal verileri

Tablo 2’de çalışmaların içeriğine dair bilgi verilmiştir. Çalışma sürecinde nasıl bir yol izlendiği çalışmaların daha iyi anlaşılabilmesi için özetle verilmiştir. Açıklamalar da okuyucu açısından daha anlaşılır olması amacıyla çalışmanın içinde geçtiği hali ile kullanılmıştır. Örneğin engelli, özürlü, rehabilitasyon vb. kullanımlara yer verilmiştir.

Tablo 2. Ulusal alanyazında GYO bireylere yönelik içmimari tasarım ile ilgili araştırmaların içeriğine ilişkin bilgiler

Yazar, Yıl	Yazar, Yıl
Tos, S., 1994	Kavramsal altyapı incelemesinden sonra Dünya’da dokuz eğitim yapısı, Türkiye’den ise üç eğitim yapısı, mimari ve içmimari özellikler bakımından incelenmiştir.
Kaya, İ. S., 2002	Farklı eğitim yaklaşımları çerçevesinde Kore, Fransa ve Türkiye’de bulunan üç eğitim yapısının çoğunlukla mimari olmak üzere var olan durumları değerlendirilmiştir.
Kaplan, H., Öztürk M., 2004	Kamusal İç Mekânlar Olarak Metro ve HRS’de Engellilere Sağlanan Kullanışlılık ve Donatının Karşılaştırılması Ölçütleri belirlemek üzere ‘kamusal mekân’, ‘engelsiz tasarım’ kavramlarının altyapıları incelenerek yasal mevzuatlar çerçevesinde ölçütler belirlenmiştir.
Aktuğ, G., 2004	“Engelli kavramı”, “engellilik türleri” ve “konut mimarisi-engelli ilişkisi” irdelenerek hâlihazırda var olan bir mesleki eğitim ve rehabilitasyon merkezi ve bir engelliler parkı, ayrıca engelliler için yapılması önerilen örnek projelerden yaşlılar evi ve sosyal yaşam merkezi olmak üzere toplamda 4 proje bulunduğu konum, giriş ve çıkış mekânları, engelliye yönelik yapılan veya yapılması öngörülen uygulamalar yönünden incelenmiştir.
Öktem, Z., 2009	Otizm, Otizmlili bireylerin tedavisi ve eğitimi ilgili altyapı incelendikten sonra otizmlili çocukların okulları için tasarım rehberi incelenmiş ve konuyla ilgili uzmanlarla görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında bir inceleme listesi hazırlanmıştır. Bu liste doğrultusunda özel bir eğitim yapısı incelenmiştir.
İrtenk, T., 2011	Otizm, Otizmlili bireylerin tedavisi ve eğitimi ilgili altyapı incelendikten sonra, bu bireylerin eğitimi için oluşturulacak eğitim yapıları ile ilgili yönetmelik ve mevzuatlarla birlikte belirlenen eğitim yapıları incelenmiştir. Tasarım ölçütleri, planlama anlayışı ve eğitim tarzları ile ilgili bilgisi bulunabilen İngiltere’deki okullar incelenmiştir. Daha sonra elde edilen veriler doğrultusunda Otizmlili bireyler için tasarlanacak eğitim yapıları için tasarım ölçütleri oluşturulmuştur.
Şahin, N., 2012	Engelli, Özel eğitim ve Engelli Sınıflarına Yönelik Eğitim Yapılarının Tasarım Prensipleri kavramsal altyapıları incelenerek Dünya ve Türkiye’de bulunan toplam dokuz yapı değerlendirilmiştir.
Güller, E., 2014	Zihin Engelli Çocuk ve Renk kavramlarının altyapıları incelenerek, mekân algısında renk etkisinin olup olmadığı anket ve sistematik gözlemler aracılığıyla ortaya konmuştur.
Öge, Ş.A., 2014	Engelli ve Özel Eğitim kavramları irdelenerek Dünya’da ve Türkiye’deki Özel Eğitim Yaklaşımı ve Özel Eğitim yapıları incelenmiştir. Daha sonra Diyarbakır ilinde yer alan 24 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi değerlendirilerek özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde uygulanması gereken tasarım ölçütleri ortaya konmuştur.
Davutoğlu, H., 2016	Engelli ile ilgili kavramsal altyapı incelemesinden sonra sosyal yapılarda engellilere yönelik mimari tasarım özellikleri, aydınlatma, renk, yangın yönetimi ve yönlendirme gibi içmimari tasarım özelliklerinin ilkelerine değinilmiş ve bu ilkeler doğrultusunda Engelsiz Tatil Köyü projesi incelenmiştir.
Güller, E., Kaya, S. İ., 2016	Hafif düzeyde eğitilebilir zihinsel engelli çocuğun eğitim almakta olduğu özel eğitim ve rehabilitasyon merkezindeki mevcut mekânlara farkındalığını ve mekânda renk algısını ortaya koymaya yönelik bir görüşme formu uygulanıp değerlendirilmiştir.
Tunç, H., 2017	Dicle Üniversitesi İlahiyat, İktisat, Mühendislik ve Mimarlık Fakültelerinde, fiziksel engelli (görme ve bedensel engelli) çalışan personel ve öğrencilerin ulaşılabilirlik, erişilebilirlik ve kullanılabilirlik konusunda karşılaştıkları sorunlar belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen sorunlar doğrultusunda evrensel tasarım ölçütleri ışığında mekânsal düzenlemelere ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur.
Artün, S., 2018	Kavramsal altyapı incelemesinden sonra belirlenen mimari ve içmimari özellikler doğrultusunda engellilere yönelik otel projesi önerisi sunulmuştur.
Demirarslan, S., 2018	Kavramsal altyapı incelemesinden sonra otizmlili çocuk mekânları için gereksinimler belirlenmiştir.
Gülşahin, K., M., 2019	12 Derslikli Özel Eğitim Mesleki Eğitim Okulu Tip Projesi’nin disiplinli iktidarın mekânsal teknikleri yaklaşımına göre mimari analizi yapılmıştır.
Kutlu, R., Ormancı, S., 2019	Çalışmada kavramsal altyapı incelemesinden sonra İstanbul Kültür Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü 3. sınıf öğrencilerinden önce herhangi bir Otizmlili çocuklara eğitim veren yapıyı deneyimlemeleri istenmiş, sonra gerekli yönetmelikleri incelemeleri ve belirledikleri kavramlar doğrultusunda otizmlili çocuklar için anaokulu tasarımları istenmiştir. Daha sonra bu çalışmalar değerlendirilmiştir.
Kaplan, G., Aksoy, V., 2019	Araştırmacılar tarafından geliştirilen “Evrensel Tasarım Kontrol Listesi” ışığında belirlenen mekânlar değerlendirilmiştir.

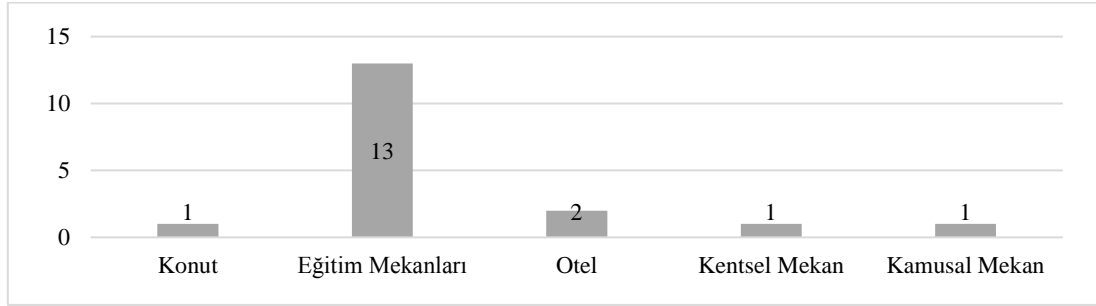

Katılımcılar

İncelenen araştırmalarda uygulamalı yapılan çalışmaların katılımcıları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu katılımcılar görüşme yapılan alan uzmanları, tasarım yapan içmimarlık öğrencileri ve hafif düzeyde eğitilebilir zihinsel engelli çocuklardır. Görüşme yapılan alan uzmanları, Öktem'in (2009) çalışmasında yer alan otizmlilerle ilgili alan uzmanı olan iki profesör, akustik konusunda uzman bir doçent, İlgi Otizmliler Çocukları Koruma Vakfının kurucusu ve İlgi Özel Eğitim Okulu'nun yöneticisidir. İlgili araştırmada sözü edilen "tasarım yapan öğrenciler" "Experiencing / Perspective From a Special Child's Window..." başlıklı çalışmada yer alan katılımcılar İstanbul Kültür Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü 3. sınıf öğrencileridir. Hafif düzeyde eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar ise renk körü olmayan, kaynaştırma öğrencisi olan, aynı zamanda özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim almaya devam eden, ilköğretim 2. veya 3. sınıf, 7 kız, 9 erkek toplam 16 öğrencidir.

Çalışma Kapsamında Ele Alınan Mekân Türü

İncelenen çalışmalarda farklı mekân türlerine yönelik araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Araştırmaların çoğu eğitim mekânları üzerine kurgulanmıştır. Bazı çalışmalarda ise iki farklı mekân türü birlikte ele alınmıştır. Elde edilen verilere göre eğitim mekânlarına yönelik 13, otellere yönelik 2, kamusal mekânlara, kentsel mekânlara ve konutlara yönelik birer çalışma yapılmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan mekân türlerine ilişkin sayısal verilerin görselleştirilmesine Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. İnceleme yapılan çalışmalarda ele alınan mekân türü verileri

Çalışma İçerisinde Sözü Edilen Mekânların Niteliksel Ögesi/Ögeleri

İçmimarlığı diğer meslek disiplinlerinden ayıran temel özellikler arasında mekânın niteliksel ögeleri olarak adlandırılan mobilya, renk, doku, malzeme, aksesuar ve aydınlatma yer almaktadır. Bu nedenle çalışmalarda bu niteliksel ögelerden herhangi birine yer verilip verilmediği sorgulanmıştır. Çalışmalardan dokuzunda malzeme, mobilya, renk, aydınlatma ögelerinden bir ya da birkaçına yer verildiği görülmektedir. Yapılan incelemelerde mekânla ilgili çoğunlukla fiziksel sorunlar ve güvenlik sorunlarına yönelik çözümlerden söz edildiği görülmektedir. Rampa eğimi, tekerlekli sandalyenin hareket alanı, asansör konumlandırılması, ıslak hacim çözümlenmeleri, merdiven, korkuluk, kaldırım ve geçiş çözümleri, otopark düzenlemeleri gibi planlamalara yönelik araştırmalara daha fazla yer verildiği bilgisine ulaşılmıştır. Ancak mekân içerisinde GYO bireyin fiziksel ve güvenlik çözümlenmeleri dışında psikolojik olarak kendini iyi hissedebileceği, sakinleştirebileceği, özellikle eğitim mekânlarında öğretilene odaklanabileceği, kendini özellikle yaşam alanında oraya ait hissedebileceği çözümlere çok az yer verildiği görülmektedir.

Çalışmaların Türleri

İncelenen çalışmalardan on bir tanesi bilimsel araştırma raporlarından 'tez', altısı ise 'makale' niteliği taşıyan çalışmalardır. Tez çalışmalarından ise bir tanesi doktora derecesine sahiptir. Diğerleri yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Çalışmaların Bulguları

Kullanıcı kitlesinin mekânlarda yapılan uygulamalardan yeterince yararlanamadığı ve GYO bireyler için daha fazla araştırma ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Artün, 2018; Öge, 2019; Şahin, 2012; İrtten, 2011; Öktem 2009).

Basitlik, esneklik ve güvenliğin otizmli ve zihin yetersizliği olan bireylerin mekânları için temel kavramlar olduğu bulgusuna ulaşmışlardır (Artün, 2018; Gülşahin, 2019; Öge, 2019).

Alan seçimi ve okul planlaması dışında, iyi bir aydınlatma ve akustik ortamın yaratılmasının, malzeme ve renk seçiminin de büyük önem taşıdığını ve olması gereken tasarım ölçütlerini belirtmişlerdir. (Demirarslan, 2018; Güller ve Kaya, 2016; Artün, 2018; Gülşahin, 2019; Güller, 2014; İrtenk, 2011).

Ayrıca yapılan incelemelerde yurt dışında tasarlanmış binalarda hem ilgili mevzuatlara bağlı kalındığı hem de tasarım ölçütlerinin göz önünde bulundurulduğu, eğitilecek olan bireye göre tasarımlar yapıldığı; ancak ülkemizdeki örneklerde bireyin ve tasarım ölçütlerinin göz önünde bulundurulmadığı bilgisine ulaşmışlardır (Tunç, 2017; Artün, 2018; Şahin, 2012).

SONUÇ

Bu araştırmada ulusal alanyazında GYO bireylere yönelik içmimari tasarım ile ilgili yapılan araştırmalar incelenmiştir. Uluslararası alanyazın incelendiğinde GYO bireylerin toplumsal ve sosyal yaşama olan katılımlarının sıklıkla problem olarak ele alındığı görülmektedir. Hem ulusal hem uluslararası araştırmalar incelenmiş, bu araştırmalarda toplumsal ve sosyal katılımı destekleyen konulardan birinin, ekonomik ve sosyolojik etmenler dışında, mekân olduğu görülmüştür (Yaşaran vd., 2014; Kaplan ve Aksoy 2019; Clement ve Bigby, 2008; Gabel vd., 2013; Hall, 2010). Daha önceden de sözü edildiği gibi mekânlar, sosyal ilişkilerin kurulduğu önemli yerlerdir. Bu nedenle bu çalışmada GYO bireyler için ulusal alanyazında mekâna dair yapılan çalışmalar yetersizlik türü, çalışmanın amacı, veri toplama teknikleri ve yöntemi, mekân türü, mekânların niteliksel ögesi/öğeleri ve tez ya da makale olmaları bakımından analiz edilmiş ve çalışmaların bulgularına yer verilmiştir.

Sınırlı sayıda çalışma yapılmış olması, bu konudaki bilginin azlığı dolayısıyla daha fazla araştırmaya gereksinim duyulduğu sonucunu doğurmaktadır. Çalışmalarda elde edilen bulgularda da hem yapılan çalışmaların hem de gerçekleştirilen uygulamaların yetersizliği vurgulanmıştır. Bu bireylerin buldukları mekânlarla ilgili daha çok bilgi edinilmesi, mekân düzenlemelerinin yenilikçi, katılımı destekleyici ve yol gösterici olmasını sağlayabilir. Mekân türünde çıkan bulgulara göre eğitim mekânları ile ilgili daha fazla çalışma yapıldığı görülmektedir. GYO bireylerin evden sonra en fazla zaman geçirdikleri yerler eğitim mekânlarıdır (MEB, 2019). Eğitim mekânları dışında toplumsal ve sosyal ilişki kurabilecekleri diğer mekânlarla ilgili çalışmaların artırılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

İncelenen bu araştırmalarda çoğunlukla, rampa, asansör, ıslak hacim gibi fiziksel sorunlar ve güvenlik sorunlarıyla ilgili çözümlerden söz edilmiştir. Ancak mekânın niteliksel ögesi olan ve bu bireyleri özellikle psikolojik olarak etkileyen renk, doku, aydınlatma, aksesuar, mobilya gibi öğelere çok fazla yer verilmediği bilgisine ulaşılmıştır. Özellikle mekânın niteliksel öğeleri ile birlikte ele alınan çalışmalar yapılması, bu bireylerin bulunduğu mekânların niteliğini artırabilir ve daha fazla katılım göstermelerine olanak sağlayabilir. Bu bireylerin mekân niteliksel öğelerini konu edinen, bu konudaki sorunlarını ortaya çıkaran ve çözüm önerilerini içeren araştırmalara gereksinim duyulduğu söylenebilir. Bu doğrultuda ortaya çıkarılan sorunlar ışığında incelenen araştırmalarda ortaya konan tasarım ölçütlerinin genişletilerek yasal bir mevzuata dönüştürülmesi ve kontrolünün sağlanması yönünde yeni çalışmalar yapılabilir. Bu araştırma doğrultusunda, GYO bireylerin görüşleri alınarak mekânlarda yaşadıkları sorunlar ortaya çıkarılabilir. Buna ek olarak bireylerin velileriyle, öğretmenleriyle ya da iletişim kuran diğer bireylerle görüşme yapılarak mekânlar hakkındaki görüşleri alınabilir. Ayrıca bireylerin buldukları mekânlarda gözlemler yapılarak yaşanan sorunlar ortaya çıkarılabilir. Bu görüşler ve gözlemler doğrultusunda mekânlar için tasarım önerileri getirilebilir. Uygulamalı araştırmalarla alanyazın zenginleştirilebilir. Bu araştırmaların GYO bireylerin topluma katılımlarını artırabilmek için yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda GYO bireylerin yapılan mekânsal düzenlemelerden yeterince faydalanmadığı, özellikle Türkiye ve dünyada yapılan mekân incelemelerinin karşılaştırılması sonucunda Türkiye’de olması gereken tasarım ölçütlerinin göz önünde bulundurulmadığı, bu konudaki mevzuatlarda eksiklik olduğu ve yapılan uygulamaların yeterince denetlenmediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda GYO bireyler için tasarlanacak mekânlara (ev, eğitim, hastane gibi kamusal) yönelik bir içmimari tasarım kılavuzu

oluşturulmalıdır. Bu kılavuzda güvenlik önlemleri başta olmak üzere, malzeme, renk, doku seçimi, ses yalıtımının uygun biçimde yapılması, havalandırma ve ısı kontrolünün olması gerektiği gibi planlanması, uygun ışık şiddetinin seçilmesi gibi tasarım ölçütlerine yer verilmelidir. Otizmli bireyler ile zihin yetersizliği olan bireylerin ortak ve farklılaşan özellikleri göz önünde bulundurularak ölçütlerin yer aldığı bir kılavuz hazırlanmalıdır. Sonrasında tasarlanan mekânların bu kılavuza uygunluğu yetkililer tarafından denetlenmelidir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır; 1. yazar %50, 2. yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adams, D., & Erevelles, N. (2017). Unexpected spaces of confinement: Aversive technologies, intellectual disability, and “bare life”. *Punishment & Society*, 19(3), 348-365. <https://doi.org/10.1177/1462474517705147>
- American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-V*. American Psychiatric Publication.
- American Society of Interior Designers (ASID). (2018). Become an interior designer. <https://www.asid.org/belong/become> (16.12.2018).
- Aslan, A. (2018). Sistematik derleme ve meta-analizi. *Acta Medica Alanya*, 2(2), 62-63. <https://doi.org/10.30565/medalanya.439541>
- Aydıntan, E., Erbay, M., Tavşan, F., Onur, D., Aras, A., Ziyrek, B. E., & Küçük, P. (2017). Yaşlı kullanıcı odaklı mekân tasarımı: Bir farkındalık atölyesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 245-260.
- Cavkaytar, A. (2019). Yetişkinlik dönemi, Atilla Cavkaytar (Ed), *Zihin yetersizliği olan yetişkinler içinde* (2-17). Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Clement, T., & Bigby, C. (2008). Breaking out of a distinct social space: Reflections on supporting community participation for people with severe and profound intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 22, 264-275. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2008.00458.x>
- Crowe, T. K., Salazar Sedillo, J., Kertcher, E. F., & LaSalle, J. H. (2015). Time and space use of adults with intellectual disabilities. *The Open Journal of Occupational Therapy*, 3(2), 1-16. <https://doi.org/10.15453/2168-6408.1124>
- Dodsworth, S. (2012). *İç mekân tasarımının temelleri*. (Çev. N. Işık). Literatür Yayıncılık.
- Gabel, S. L., Cohen, C. J., Kotel, K., & Pearson, H. (2013). Intellectual disability and space: Critical narratives of exclusion. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51(1), 74-80. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-51.01.074>
- Gör, I. (1997). *İçmimarlık Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, İçmimarlık Yayınları 1.
- Hall, E. (2010). Spaces of social inclusion and belonging for people with intellectual disabilities, *Journal of Intellectual Disability Research*, 54, 48-57. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2009.01237.x>
- Hall, E., & Kearns, R. (2001). Making space for the ‘intellectual’ in geographies of disability. *Health & Place*, 7(3), 237-246. [https://doi.org/10.1016/S1353-8292\(01\)00007-7](https://doi.org/10.1016/S1353-8292(01)00007-7)

- Kaçar, T. (1997). *İçmimari ve Resimde Mekân Kavramının İrdelenmesi ve De Stijl Grubu İçinde Etkileşimleri*. [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kaplan, H., & Öztürk, M. (2004). Engelliler, kamu mekânı ve engelsiz tasarım: Kamusal iç mekânlarda irdelenmesi için bir çerçeve. *Planlama Dergisi*, 2, 67-74.
- Kaplan, G., & Aksoy, V. (2019). Özel eğitim kurumlarının fiziksel koşullarının evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenmesi: Eskişehir örneği. *Journal of Education for Life*, 33(2), 169-186. <https://doi.org/10.33308/26674874.2019332126>
- Kaptan, B. B. (2013). *Kültür ve İçmimarlık*. Seçkin Yayıncılık.
- Kaptan, B. B. (2001). İç mekânın niteliğini belirleyen öğelerin görsellik kazanmasını sağlayan oluşumlar, *Anadolu Sanat Dergisi*, 11(25), 113-130.
- Kavak, M. (2010). *Evrensel Tasarım Yaklaşımı Bağlamında Kamusal Mekânlar: Harbiye Kongre Vadisi Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kjellberg, A. (2002). Being a citizen. *Disability & Society*, 17(2), 187-203. <https://doi.org/10.1080/09687590120122232>
- Kutlu, R., & Ormancı, S. (2019). Experiencing / Perspective from a special child's window. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 9(1), 52-58. <https://doi.org/10.7456/10901100/007>
- Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP). (2009). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Çocuğun Gelişimi*. Milli Eğitim Bakanlığı. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Geli%C5%9Fim.pdf (20.09.2020).
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2019). *Özel eğitim uygulama okulu I. Ve II. Kademe haftalık ders çizelgesi*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/03102233_uygulama_1-2_ders_cizelgesi.pdf (11.01.2021).
- Mülayim, A. (2017). İç mekân düzenlemesinde engellilere yönelik çözüm önerileri. *Kırklareli University Journal of Engineering and Science*, 3, 68-94.
- Schormans, A. F., & Chambon, A. (2012). The reworking of spatial attribution: People with intellectual disabilities and the micropolitics of dissensus. *Review of Education*, 34(3-4), 123-135. <https://doi.org/10.1080/10714413.2012.687241>
- Sirel, A., & Sirel, O. Ü. (2017). Bedensel Engellilerin Kent Yaşamına Katılımında "Evrensel Tasarım" Yaklaşımı. *IV. IBANESS Kongreler Serisi*, Bulgaristan, 558-569.
- Taşçıoğlu, M. (2013). *Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekân*. YEM Yayınları.
- Trescher, P. H. H., & Habil, P. (2018). Accessibility for people with cognitive disabilities: An international literature review and empirical interview study. *Journal of Education & Social Policy*, 5(3), 60-68. <https://doi.org/10.30845/jesp.v5n3p7>
- Tutal, O. (2016). Yaşlılık, Yaşam Çevresi ve Evrensel Tasarım. YAŞLILIK, Velittin Kalıncara (Ed), *Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler-2* içinde (489-502), Nobel Akademi Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020, Temmuz 6). İstatistiksel Tablolar, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri, Engelli Bireylerin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı, Engellilik 2019. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 (20.09.2020).
- Ummannel, A., & Dilek, A. (2016). Gelişim ve Öğrenme, Süleyman Çelenk (Editör), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde (34-52). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Wiesel I., & Bigby C. (2014). Being recognised and becoming known: Encounters between people with and without intellectual disability in the public realm. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 46(7), 1754-1769. <https://doi.org/10.1068/a46251>

Yaşaran, Ö. Ö., Batu, E. S., & Özen, A. (2014). Özel gereksinimli bireylerin sosyal kabullerini sağlamada normal gelişim gösteren öğrencilere sunulan kaynaştırmaya hazırlık etkinliklerinin etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 167-180. <https://doi.org/10.18037/ausbd.92732>

Yenilmez, K., & Kakmacı, Ö. (2008). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin matematikteki hazır bulunuşluk düzeyi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 529-542.

Çalışma Kapsamında İncelenen Araştırmalar

*Aktuğ, G. (2004). *Engellilerin Toplum İçinde Daha İyi Yaşam Sürebilmeleri İçin Önerilen Örnek Projeler*. [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Artün, S. (2018). *Otel Yapılarında Engelli Bireye Yönelik Çözümler*. [Yüksek Lisans Tezi Işık Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Davutoğlu, H. (2016). *Sosyal Yapılarda Engellilere Yönelik Tasarım Prensipleri ve Örnek Proje Üzerinden İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Demirarslan, Ü. S. (2018). Otizm ve özel eğitime yönelik tasarlanmış mekân gereksinimi. *TURAN-SAM*, 10 (37), 245-251. <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

*Güller, E. (2014). *Zihinsel Engelli Çocuğun Eğitiminde Rehabilitasyon Mekânlarındaki Rengin Etkisi*. [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.] Ulusal Tez Merkezi.

*Güller, E., & Kaya, S. İ. (2016). Mekân renklerinin zihinsel engelli çocukların mekânı algılamasındaki etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36 (3), 577-596.

*Gülşahin, K. M. (2019). *Özel Eğitim Okulu Yapılarının Michel Foucault'nun İktidar Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*İrtenk, T. (2011). *Otistik Çocuk Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin Mimari Tasarım Açısından İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Kaplan, G., & Aksoy, V. (2019). Özel eğitim kurumlarının fiziksel koşullarının evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenmesi: Eskişehir örneği. *Yaşadıkça Eğitim*, 33(2), 169-186. <https://doi.org/10.33308/26674874.2019332126>

*Kaplan, H., & Öztürk, M. (2004). Engelliler, kamu mekânı ve engelsiz tasarım: Kamusal iç mekânlarda irdelenmesi için bir çerçeve. *Planlama Dergisi*, 2, 67-74.

*Kaya, İ. S. (2002). Zihin engelliler için eğitim yaklaşımları. *Ege Mimarlık Dergisi*, 4(44), 44-46.

*Kutlu, R., & Ormanlı, S. (2019). Experiencing / Perspective from a special child's window. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*. 9(1), 52-58. <https://doi.org/10.7456/10901100/007>

*Öge, Ş. A. (2014). *Diyarbakır İlinde Bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin Mimari Tasarım Açısından İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Öktem, Z. (2009). *Design Guidelines for Special Education Schools for Children with Autism Design and Appraisal of Private İlgi Special Education School*. [Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Şahin, N. (2012). *Engellilere Yönelik Eğitim Yapılarının Tasarım Prensipleri ve Örnekler Üzerinde İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Tos, S. (1994). *Öğretilebilir Zihinsel Özürlü Çocuklar İçin Özel Eğitim Okulları Kullanıcı İhtiyaçları ve Fiziki Mekan Özellikleri*. [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

*Tunç, H. (2017). *Dicle Üniversitesi Kampüs Alanındaki Eğitim Yapılarının Engelli Kullanıcı Açısından Değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.